

# СЛУЖБА ЖЕНА У ЦРКВИ: БИБЛИЈСКИ ТЕМЕЉ

---

*Реферат за симпозијум „Мушкарци, жене и Црква“*

*Колеџ Светог Јована, Дарем, 4. септембар 2004.*

**Епископ Дарема, др Н. Т. Рајт**

Веома сам захвалан организаторима што су ме позвали да говорим на овој важној конференцији и жао ми је што због других обавеза нисам могао да учествујем и у осталим деловима вашег скупа. Долазим вам непосредно после прославе деветстоте годишњице преноса моштију Светог Катберта у катедралу преко пута, па са собом носим снажан осећај огромног дуга према генерацијама које су живе пре нас, нарочито према онима који су, попут Катберта, животом светости настојали да славе Божију добру творевину и да тугују због људске покварености која је нарушава, а са њом и нас, тражећи пут кроз обрасце овога света ка другачијем путу — путу Царства Божијег. Претпостављам да је, ако се правилно разуме, управо то и један од циљева ове конференције: да одбацимо калупе у које свет око нас покушава да нас утисне и да прихватимо другачији пут, пут Божијег Царства, у коме ипак откривамо испуњење Божијег првобитног плана и поретка стварања.

У том духу желим да понудим неколико размишљања која су, бојим се, далеко од потпуних и до краја разрађених. Данашња тема није била главно подручје мог истраживачког рада, а многи међу вама далеко боље познају секундарну литературу. Ово, такође, неће бити исцрпан преглед свих релевантних библијских текстова. Ипак, можда могу да додам једну или две корисне напомене. Моја размишљања о 1. Тимотеју 2, која ћу оставити за крај, главни су разлог због кога сам дозволио да ме убедите да прихватим овај позив.

## 1. Уводне напомене

Најпре неколико уводних напомена о врсти расправе коју ова конференција одражава. Са великим занимањем прочитао сам део ваше литературе, али и са јасним осећајем културолошке разлике. Начин на који организација СВЕ приступа својим питањима очигледно произлази из врло специфичног америчког контекста — специфичног не само зато што је амерички него и зато што одражава поједине америчке поткултуре. Понешто знам о тим срединама — на пример, о споровима око различитих издања нових превода Библије, од којих нека користе инклузивни језик, а друга не — и знам да се, као и у многим другим питањима, америчке расправе не могу једноставно пресадити у британски контекст без озбиљних прилагођавања. Као и код реакција на филм Мела Гибсона, ми ствари веома често једноставно видимо другачије. У мојој Цркви главна препрека у тражењу путева ка равноправности мушкараца и жена у служби не долази толико из евангеликалне деснице, мада и тамо постоји значајан отпор, колико из традиционалног англокатоличког покрета, у коме Свето писмо никада није било средишња тачка аргументације, а понекад се чак готово у потпуности занемарује. Зато бих желео да упозорим ову конференцију да се расправа не пресађује једноставно из једне средине у другу, јер овдашње тло различито делује на све врсте биљака.

Друго, помало ме забрињава сама реч „једнакост“, као и изрази „егалитаран“ и слични. Разумем шта се њима жели рећи и, да у основи не прихватам тај нагласак, вероватно данас не бих ни говорио овде. Ипак, те речи у нашим културама носе велики терет додатних значења, па се питам да ли је мудро и да ли заиста служи циљу који желите да постигнете ако се оне истичу на такав начин. Не само што код неких делују као црвена марама пред биком, иако можда понекад и треба узнемирити неке „бикове“, него су стално изложене опасности да буду непрецизне и прешироке, па многима, иако погрешно, могу звучати као да не говоре само о једнакости него и о потпуној истоветности. Слично томе, мислим да је штета реч „комплементарно“ и њене изведенице

препустити искључиво становишту које тврди не само да се мушкарци и жене разликују него и да те разлике значе да жене не могу вршити црквену службу, или неке њене облике. Као што ћу покушати да покажем, реч „комплементарно“ сувише је добра и важна да би је једна страна у расправи могла присвојити.

Морамо, дакле, признати да се ова расправа одвија у ширем културном контексту више преклапајућих и међусобно повезаних расправа, у којима различити облици феминизма, с једне стране, и савремени културни сукоби између модерних и постмодерних погледа, с друге стране, представљају тек неке од оријентира. Један део проблема, нарочито у Сједињеним Државама, јесте то што културе постају толико поларизоване да се често претпоставља: ако на једном питању означите једно поље, онда ћете аутоматски означити још десетак поља на истој страни — а да се не примети колико је сама та страница произвољна и условљена културом. У Христу и унутар својих култура морамо задобити слободу да свако питање именујемо и разматрамо посебно, са мудрошћу и јасноћом, не претпостављајући да нас одлука у једном питању аутоматски обавезује и у свим другим.

Сумњам да је део проблема који је довео до појаве СВЕ управо претпоставка, присутна код многих америчких евангеликалаца, да се мора прихватити читав пакет ставова или ћете бити проглашени нелојалним. Ви, чини ми се, желите да кажете да су по овом питању, а можда и по многим другим, стандардни ставови тврде деснице понекад дозволили да буду увучени у становишта која су испод хришћанског нивоа, па чак и нехришћанска. Но, доста о томе. Желео сам само да назначим контексте у којима ви и ја говоримо и да упозорим на сваки облик апсолутизовања сопствених позиција.

Позван сам да говорим не о односима полова уопште, нити о браку, него о служби жена. То је добродошло ограничење теме, а ја ћу је још више сузити. Ипак, желим да своје напомене поставим у један одређени оквир библијске теологије који полази од Постања 1. Многи су говорили, а и сам сам то често понављао, да је стварање мушкарца и жене у два пола суштински део онога што значи да су људска бића створена по Божијем лику. Сада сматрам да је то погрешно. Не само животињско царство, како се и у Постању види, него и биљни свет, на шта упућује говор о семену, носе у себи полну различитост. Постојање мушког и женског, дакле, није особина својствена само људском роду, него прожима велики део творевине.

То не значи да је та разлика неважна; напротив, ако ишта, тиме постаје још важнија. Бити мушкарац и бити жена и откривати шта то значи део је позива који захвата велики део творевине. Ако не желимо да склизнемо у неку врсту гностицизма, у коме се стварност стварања сматра споредном и безвредном у односу на некакву „духовнију“ стварност, морамо поштовати и прихватити Божији позив да живимо у свету који је Бог створио и као људи каквима нас је створио. Само не можемо тврдити да израз „мушко и женско“ сам по себи значи бити носилац Божијег лика.

То нас природно води ка тексту који је ваш покрет поставио у средиште своје аргументације — Галатима 3,28 — и први егзегетски део овог реферата биће посвећен том стиху.

## 2. Галатима 3,28

Прво што треба рећи прилично је очигледно, али ипак мора бити изречено: треће поглавље Посланице Галатима није расправа о црквеној служби. Нити је то једино што Павле каже о мушкарцу и жени. Уместо да стихове извучемо из контекста, а затим их распоређујемо у некакву хијерархију, тако што бисмо, на пример, овај стих цитирали као онај који „побеђује“ све остале, морамо најпре праведно чути шта Павле на овом месту заиста говори. Изненађује ме када у некој вашој литератури видим наглашавање да се жене и мушкарци подједнако спасавају и оправдавају; изненађује ме јер никада нисам чуо да неко то заиста пориче. Можда таквих има, али их ја нисам срео.

Главна Павлова поента у овом одељку јесте да Бог има једну породицу, а не две, и да ту породицу чине сви који верују у Исуса; то је породица коју је Бог обећао Аврааму и ништа у Тори не може поништити јединство које је сада откривено кроз верност Месије. Овај текст, дакле, не говори непосредно о томе како се односимо једни према другима унутар те једне породице. Он говори о чињеници да је, како често кажемо, тло у подножју крста равно за све.

Најпре једна напомена о преводу и егзегези. Приметио сам да на једном од ваших летака усвајате оно што је, заправо, непрецизан превод овог стиха: „нема Јудејца ни Грка, нема роба ни слободњака, нема мушког ни женског“. Управо то Павле не каже. А пошто је то оно што бисмо очекивали да каже, треба пажљиво да приметимо шта је стварно написао, јер је вероватно намерно изабрао другачији израз. Он каже: нема Јудејца ни Грка, нема роба ни слободњака, нема „мушког и женског“. Мислим да употребљава израз „мушко и женско“ зато што свесно призива Постање 1, па тај израз треба чути готово као цитат.

Да ли то значи да Павле у Христу укида сам поредак стварања? Да ли нас враћа у некакав хаос у коме више не важе никакве одреднице творевине? Или, попут гностика, говори да се из првог, наводно недораслог стварања, у коме постоји полна различитост, прелази у нови свет у коме те разлике више немају смисла? Не. Павле је богослов новог стварања, а ново стварање код њега увек значи обнову и потврду постојеће творевине, никада њено порицање. То се јасно види не само у Галатима 6,15, него и у Римљанима 8 и 1. Коринћанима 15. Постање 1–3 остаје од огромног значаја у целокупној Павловој мисли.

Шта, дакле, Павле говори? Треба имати на уму да се он нарочито супротставља онима који су желели да незнабожачким обраћеницима наметну јудејске прописе, па чак и јудејски етнички идентитет. Подсетимо се и синагогалне молитве у којој мушкарац захваљује Богу што га није створио незнабошцем, робом или женом, док су жене захваљивале Богу што их је створио по својој вољи. Мислим да Павле намерно представља Авраамову породицу, обновљену у Месији, као заједницу која више не може да се моли на тај начин, јер унутар те породице ове разлике више немају вредност као мерила припадности.

Мислим да постоји још један слој. Главно конкретно питање у Посланици Галатима јесте обрезање — мушко обрезање, наравно. Понекад мислимо о обрезању само као о болној препреци за обраћенике, што је у извесном смислу и било, али за оне који су га прихватили оно је било и извор поноса и привилегије. Не само да је разликовало Јудејце од незнабожаца него их је разликовало на начин који је аутоматски давао предност мушкарцима. Насупрот томе, можемо

замислити снажан осећај једнакости који доноси крштење — исти обред за Јудејце и незнабошце, робове и слободне, мушкарце и жене.

Ту је и још нешто. Историја Авраамове породице, наравно, давала је предност мушкој линији потомства: Исаку, Јакову и тако даље. Код Павла, и у Галатима 4 и у Римљанима 9, налазимо пажљиво обраћање пажње и на жене у тој историји, нешто што на другачији начин видимо и у Матеју 1. Ако су они који су у Христу истинска Авраамова породица, што је и главна тачка целог Павловог излагања, онда начин на који се тај идентитет и јединство сада разумеју представља велики искорак у односу на то како их је јудаизам првог века обично схватао. Мушкарци и жене доведени су у ту породицу подједнако, као што су у њу подједнако доведени Јудејци и незнабошци.

Чини се, дакле, да Павле искључује сваки покушај да се трајна мушка привилегија у устројству и обележавању Авраамове породице оправда позивањем на Постање 1, као да би неко рекао: „Наравно да је мушка линија пресудна и наравно да је мушко обрезање кључно, јер је Бог створио мушко и женско.“ Не, каже Павле: ништа од тога не одређује припадност обновљеном Авраамовом народу.

Али, кад то разумемо, морамо се за тренутак одмакнути и размотрити не само шта је Павле учинио него и шта није учинио. Када је реч о разлици између Јудејаца и незнабожаца, његово снажно и бескомпромисно инсистирање на једнакости у Христу никако не значи да више не треба обраћати пажњу на културне разлике међу људима који заједно живе у Цркви. Римљанима 14 и 15 најбољи су пример, али исто видимо и у Галатима, где Павле редовно говори „ми“, мислећи на јудејске хришћане, и „ви“ или „они“, мислећи на хришћане из незнабожаца. Они су стигли на исто одредиште, али различитим путевима, и носе различита културна сећања и навике мишљења. Те разлике нису избрисане, и пастирска пракса мора да их узме у обзир; оне су једноставно постале небитне као мерило припадности Авраамовој породици.

То, по мом мишљењу, *mutatis mutandis*, важи и за Павлов однос према мушкарцима и женама у хришћанској породици. Разлика није мерило статуса и припадности. Али она се и даље узима у обзир у пастирској пракси. Крштењем не постајемо бића без пола. Павле би први одбацио гностичку идеју да је прво стварање било неуспешан, другоразредан покушај, па сада морамо да превазиђемо оно што је, према Постању 1, сам Бог назвао „веома добрим“.

Овде треба упозорити и на савремену склоност, бар у неким америчким круговима, да се текстови попут такозваног „Јеванђеља по Марији“ читају истовремено у гностичком и феминистичком кључу. Такав приступ може деловати као пречица ка афирмацији жена, али се плаћа висока историјска и богословска цена. Уз то, неке струје древног гностицизма нису истински афирмисале мушкарце и жене као подједнако важне, него су, у крајњој линији, женственост укидале тако што су жену симболички претварале у мушкарца. Подсетите се последње изреке у такозваном „Јеванђељу по Томи“.

Начини на које Павле разматра разлике између мушкараца и жена појављују се, наравно, на другим местима. Најпре ћу се осврнути на 1. Коринћанима, а затим на крају на 1. Тимотеју. Пре тога, међутим, желим да дам неколико напомена о појединим темама и местима у Јеванђељима и Делима апостолским.

### 3. Јеванђеља и Дела апостолска

Међу многим стварима које треба рећи о Јеванђељима јесте и то да ништа не добијамо ако игноришемо чињеницу да је Исус изабрао дванаест мушких апостола. За то су, без сумње, постојали различити разлози, и у симболичком свету у коме је деловао и у практичном и културном свету у коме су они морали да живе и служе. Али сваки пут када се та чињеница истакне — а у мом искуству истиче се веома често — морамо додати и колико је значајно то што, у тренутку када сви ученици остављају Исуса и беже, управо жене долазе прве на гроб, прве виде васкрслог Исуса и прве добијају поверење да објаве вест да је устао из мртвих. То има неизмерну важност. Марија Магдалина и друге жене постају, у том смислу, апостоли апостолима.

Зато не треба да нас изненади што Павле у Римљанима 16,7 једну жену, Јунију, назива апостолом. Ако је апостол сведок Васкрсења, било је жена које су на тај начин заслужиле тај назив пре иједног мушкарца. Примећујем да је својевремено настала велика полемика приликом превођења и ревизије New International Version-а због предлога да је Јунија била жена, и да није постојао ниједан озбиљан историјски или егзегетски аргумент за оне који су, из очигледних разлога, и даље инсистирали да је реч о Јунију, мушкарцу.

Та афирмација жена није, међутим, нешто што почиње тек са Васкрсењем. Као и у многим другим стварима, догађаји Васкрсења развијају наговештаје који су већ били присутни у Исусовој јавној служби. Мислим, на пример, на жену која је помазала Исуса — без улажења овде у питање ко је она била и да ли се тај догађај одиграо више пута. Неки су с правом запазили да је реч о чину са свештеничким обележјима, који је Исус прихватио.

Мислим и на изузетну причу о Марији и Марти у Луки 10. Већина нас је одрасла уз тумачење да је Марта „активни тип“, а Марија „пасивни“ или созерцатељни тип, па Исус једноставно потврђује значај и једног и другог, уз предност личне оданости њему. Та оданост свакако припада значењу приче. Али читаоцу из првог века, а и многим читаоцима данас у Турској, на Блиском истоку и у другим деловима света, још упадљивија била би чињеница да Марија седи код Исусових ногу у мушком делу куће, уместо да остане у задњим просторијама са другим женама.

Прилично сам уверен да је управо то највише узнемирило Марту. Наравно да ју је љутило што је остала сама са послом, али дубљи проблем био је у томе што је Марија прекршила једну од најосновнијих друштвених конвенција. То би било као када бисте ме данас позвали да преноћим у вашој кући, а ја у време спавања поставио пољски кревет у вашој спаваћој соби. И ми имамо јасна, мада често неизговорена, правила о томе који простор коме припада; имали су их и они. Марија их је управо прекршила. А Исус изјављује да је у праву што је то учинила.

Она „седи код његових ногу“. Тај израз не значи оно што би данас могао да значи — обожаваатељку која са дивљењем гледа учитеља. Као што се види из других места у Новом завету, на пример из Павловог односа према Гамалилу, седети код ногу учитеља значи бити ученик: примати учитељево мудрост и учити од њега. У том веома практичном свету човек то није чинио само ради личног образовања, него да би једног дана и сам могао да поучава. Као и много тога у Јеванђељима, и ова прича остаје донекле загонетна нама данас, али сумњам да би читалац из првог века могао промашити главну поенту.

То је, без сумње, бар један од разлога због којих у раној Цркви налазимо толико жена на местима вођства, иницијативе и одговорности. Некада сам мислио да је Римљанима 16 најдосадније

поглавље у посланици. Данас, што више проучавам имена и размишљам о њима, то снажније видим колико она показују како се учење и Исуса и Павла спроводило у пракси.

Још једна напомена о Делима апостолским, једна од многих које сам научио од Кена Бејлија на основу његовог дугог искуства на Блиском истоку. Занимљиво је да су приликом Распећа жене могле слободно да долазе и одлазе и да посматрају шта се дешава, без страха од власти. Нису сматране претњом и саме нису очекивале да ће бити тако доживљене. Бејли примећује да се тај образац понекад могао видети и у савременом Блиском истоку: у најтежим тренуцима сукоба у Либану, када су мушкарци различитих страна или били скривени или се кретали са великим опрезом, жене су могле слободније да иду у куповину, воде децу и обављају свакодневне послове.

У Делима апостолским, међутим, сусрећемо нешто друго. Када почиње прогон Цркве, нарочито у време Стефана, жене постају мете подједнако као и мушкарци. Савле из Тарса одлази у Дамаск да ухвати и жене и мушкарце и одведе их у тамницу. Бејли, на основу културних паралела које познаје, истиче да то има смисла управо ако су и жене сматране вођама и утицајним члановима хришћанске заједнице.

#### 4. Прва посланица Коринћанима

Последњих деценија много је урађено на проучавању друштвеног и културног контекста 1. Коринћанима, нарочито у радовима Бруса Винтера у Кембриџу. Свакоме ко жели да разуме шта је Павле заиста рекао и шта је тиме намеравао да каже снажно препоручујем да такве студије пажљиво проучи. Немам ни времена ни стручности да овде улазим у све појединости, али многа обележја друштва првог века бацају снажно светло на стварна питања која Павле обрађује и морају бити озбиљно узета у обзир.

Желим да се одмах усредсредим на један од два најтежа одломка, на стихове при крају 1. Коринћанима 14, где Павле наизглед инсистира да жене треба да ћуте у цркви. Нисам сасвим сигуран да ли треба прихватити мишљење оних који сматрају да је тај одломак каснија, непавловска интерполација. Један од најбољих текстуалних критичара нашег времена, Гордон Фи, снажно је заступао то мишљење на основу рукописне традиције. Подстичем вас да проучите његове аргументе и сами донесете закључак.

Ипак, још откад сам је први пут чуо, привлачи ме и објашњење Кена Бејлија. На Блиском истоку, каже он, било је уобичајено да мушкарци и жене у цркви седе одвојено, што се и данас догађа у неким срединама. Подједнако важно, богослужење се могло одржавати на формалном или класичном арапском, који су мушкарци знали, док су многе жене говориле само локалним дијалектом. Можемо критиковати такво уређење, али једна од ствари које човек научи у стварном пастирском раду, за разлику од теоретисања из „куле од слоноваче“, јесте да се заједница не може једним скоком пребацивати од места на коме се сада налази до идеалног стања.

Последица би била да жене, нарочито за време проповеди, не разумејући све што се говори, почињу међусобно да разговарају. Како Бејли описује сличне ситуације, ниво разговора на женској страни постепено би растао све док служитељ не би морао гласно да каже: „Молим жене да буду тихе!“ Разговор би се на кратко стишао, па би се после неког времена поново јавио. Тада би служитељ поново замолио жене да ћуте и понекад додао да, ако нешто нису разумеле, питају своје мужеве код куће.

Знам да постоје и друга тумачења овог одломка, нека сасвим уверљива. Ипак, ово ми се годинама чини као једно од најјачих контекстуалних објашњења Павлових речи. На крају крајева, његова главна брига у 1. Коринћанима 14 јесте ред и достојанство у богослужењу. Ово се веома добро уклапа у ту тему.

Једно, међутим, овај одломак не може да значи: не може да значи да жене уопште нису учествовале у вођењу јавног богослужења и да нису говориле наглас. То се одмах види из 1. Коринћанима 11,2–16, где Павле даје упутства како жене треба да буду одевене док се моле и пророкују. Таква упутства не би имала смисла када би жене све време морале да ћуте. То је бар једна ствар у коју можемо бити сигурни.

Остатак тог одломка, међутим, изузетно је тежак за прецизно тумачење. Овде ћу изложити објашњење које сам раније предложио у свом кратком коментару на 1. Коринћанима. У међувремену нисам видео ништа што би ме натерало да га напустим, иако рад Бруса Винтера свакако треба озбиљно укључити у разумевање друштвеног контекста.

Павле, наравно, није расправљао о друштвеним питањима у облику у коме их ми данас познајемо. Човек треба само да посети неку другу културу па ће открити суптилне претпоставке, притиске и ограничења која се одражавају чак и у начину облачења и уређивања косе. У западној култури мушкарац неће доћи на свечану вечеру у купаћем костиму, нити ће жена на пикник на плажи доћи у венчаници. Већина западних цркава престала је да инсистира да жене носе шешире на богослужењу, али никоме није необично што се од мушкараца и даље очекује да у цркви скину шешир.

У Павлово време, као у много чему и данас, полне разлике обележавале су се фризуром и одећом. Из статуа, слика на вазама и других уметничких дела тог периода можемо видети како је то изгледало у пракси. Постојао је друштвени притисак да се одговарајуће разлике одржавају. Али зар Павле није сам учио да „нема мушког и женског, јер сте сви једно у Месији“? Могуће је да је управо то било део „предања“ које је пренео коринтској цркви: Јудејац и Грк, роб и слободан, мушкарац и жена, сви су подједнако добродошли и подједнако вредни у обновљеном Божијем народу.

Можда је управо то и створило ситуацију коју сада исправља. Могуће је да су неке жене у Коринту Павлову поруку схватиле тако дословно да су, када су се молиле или пророковале наглас на сабрањима — што Павле очигледно подразумева као нешто редовно — одлучиле да уклоне уобичајено покривало за главу, а можда и расплету косу, како би показале да су у Месији слободне од друштвених конвенција које су разликовале мушкарце и жене.

Ту има много „можда“. Историчари увек реконструишу вероватни ток догађаја, а овде се у мраку крећемо више него иначе. Али, ако је то била ситуација, Павле не поздравља такав нови израз слободе, него инсистира да се полна различитост у богослужењу не брише.

Могуће је и да је у Коринту тог времена појављивање жене у јавности без неке врсте покривала за главу било повезано са проституцијом. Павле то не каже непосредно, али је таква друштвена асоцијација могла бити у позадини. Ако би околни свет закључио да хришћанке на сабрањима намерно „пуштају косу“ на начин који је у тој култури носио такву поруку, то би могло имати сличан ефекат као када би неко данас погледао у цркву и видео да су све жене дошле у купаћим костимима.

Проблем је, наравно, што Павле то не објашњава на такав начин, па постоји опасност да га „објашњавамо“ појмовима који нама звуче логично, а да занемаримо оно што он сам заиста каже. То је нарочито примамљиво зато што савремени западни свет тешко прихвата импликације разликовања које Павле задржава у 3. стиху: Месија је „глава“ сваком мушкарцу, муж је „глава“ жени, а Бог је „глава“ Месији. То звучи као да мушкарца поставља у положај управо оне претпостављене надмоћи против које су се жене побуниле, често користећи Галатима 3,28 као своју паролу.

Али шта Павле подразумева речју „глава“? Понекад је користи метафорички, као у 3. стиху, а понекад дословно, када говори о физичкој глави у стиховима 4–7 и 10. Грчка реч може имати више значења, а постоје добри аргументи да у 3. стиху не говори о „главарству“ у смислу власти или суверености, него о „глави“ у смислу извора, као што говоримо о изворишту реке. У кључним стиховима у којима образлаже свој став, нарочито у 8, 9 и 12а, Павле се изричито позива на причу о стварању из Постања 2, где је жена створена од стране мушкарца. Сумњам да је то овде друкчија употреба метафоре „главе“ од оне у Ефесцима 5, где је реч о мужу и жени и где се развија другачија поента. То не значи да Павле није могао да напише оба текста, него само да је био слободнији у прилагођавању својих метафора различитим контекстима него што ми понекад претпостављамо.

Основна поента, дакле, изгледа да је у томе да је у богослужењу важно да и мушкарци и жене буду истински оно што јесу као створена бића: да прослављају Бога тиме што не бришу сопствену створену различитост. Један од неизговорених трагова за овај одломак може бити Павлова претпоставка да се у богослужењу творевина већ сада обнавља, или бар да се предокуша њено коначно обновљење, о чему говори у 1. Коринћанима 15,27–28. Бог је створио људе као мушко и женско и дао им власт над светом. Ако људски род треба поново да живи у тој сврси, то ће се догађати док се клања истинитом Богу, док се моли и пророкује у његово име и док се обнавља по његовом лику.

Зашто, онда, Павле каже да жена „треба да има власт на глави због анђела“? То је један од најзагонетнијих стихова у ионако сложенем одломку, али нешто светла може донети литература са Мртвог мора. У тим списима се претпоставља да су, када се Божији народ сабира на богослужење, и анђели присутни — што и данас потврђују многе литургије и богослови. У свицима са Мртвог мора то значи да анђели, као свети, не треба да буду саблажњени било каквим знаком несветости у заједници. Павле дели претпоставку да анђели богослуже заједно са људима, али можда развија другачију поенту.

Када људи буду обновљени у Месији и васкрснути из мртвих, биће постављени у положај власти и над анђелима (1. Коринћанима 6,3). У богослужењу Црква предокуша оно што ће бити у новом добу. Када се жена моли или пророкује, она треба да буде истински оно што јесте, јер ће управо мушкарцу и жени заједно, у њиховој међусобној зависности као створењима која носе Божији лик, свет бити поверен. Божијој творевини потребни су људи који су потпуно, славно и истински људски — што значи и истински мушкарци и истински жене. То, заједно са много чим другим, треба да се назре у богослужењу.

Коринћани су, дакле, можда извели погрешан закључак из „предања“ које им је Павле пренео. Без обзира на то да ли су могли да прате његову аргументацију боље него ми, изгледа јасно да му

је главна намера била да се знаци полне различитости не укидају у богослужењу. Бар је то, мислим, највероватније.

Ми данас имамо друга питања, али брига да наше богослужење буде уређено тако да поштује Божију творевину и предокуша њено испуњење у новом стварању и даље остаје приоритет. У то нема сумње. Када то применимо на питање службе жена, чини ми се да треба снажно да нагласимо једнакост жена у служењу, али да будемо опрезни да једнакост не претворимо у тврдњу о истоветности. Овај одломак, бар за мене, снажно указује да служба жена може имати своје особености у односу на службу мушкараца и да су Цркви потребни и једни и други као оно што јесу, а не као копије једни других.

Све нас то води ка последњем и, наравно, најтежем одломку: 1. Тимотеју 2.

## 5. Прва посланица Тимотеју 2

За данас потпуно остављам по страни питање ауторства 1. Тимотеју. Та посланица се стилски више разликује од осталих Павлових посланица него иједна друга, укључујући остале пастирске посланице и 2. Солуњанима. Али је због тога не одбацујем; и ми сами пишемо различитим стиливима у зависности од прилике и публике. То не уклања сва питања, али их смешта у одговарајући контекст.

Оно што је пресудно важно у бројним расправама јесте шта сам текст заиста каже. Не мислим да претерујем када кажем да је управо овај одломак, више него иједан други, био главни ослонац онима који желе да женама ускрате место у рукоположеној служби Цркве, са пуном одговорношћу за проповедање, председавање Евхаристијом и вршење руководеће службе у парохијама, па и епархијама.

И овде је питање веома спорно и о њему је написана огромна литература, од које сам и сам прочитао само део. Зато једноставно износим сопствено мишљење, са свешћу о његовим ограничењима. Ослањам се на оно што сам већ написао у популарном коментару овог одломка, а са захвалношћу помињем и помоћ старог пријатеља Кристофера Брајана са Универзитета Југа у Севанију, чији је пажљив рад на класичном контексту веома подстицајан.

Када људи кажу да Библија чува патријархалне идеје и ставове, овај одломак, нарочито 12. стих, обично се наводи као главни пример. Жене, чини се, не смеју да поучавају; не смеју да имају власт над мушкарцима; треба да ћуте. Тако бар стоји у многим преводима. Управо се овај текст најчешће цитира када се тврди да Нови завет забрањује рукополагање жена.

Једном сам читао те стихове на богослужењу и једна жена у предњем делу цркве нагло је и гласно реаговала, на запрепашћење остатка заједнице, иако су се неки с њом слагали. Цео одломак, на први поглед, делује као да жене своди на грађане другог реда. Не би смеле ни да се лепо облаче. Оне су „кћери Еве“, а она је била прва која је направила проблем. Најбоље је, по тој логици, да рађају децу, буду послушне и ћуте.

Тако је већина људи у нашој култури до скоро читала овај текст. Потпуно признајем да другачије тумачење које ћу сада предложити у први мах може звучати као да једноставно покушавам да Павла прилагодим нашој култури. Ипак, иза онога што ћу рећи стоји озбиљна научна аргументација и искрено верујем да је ово можда исправније разумевање текста.

Када гледате јефтине стрипове, другоразредне филмове или трећеразредне романе и песме, брзо уочавате стереотипну слику о томе како „сви замишљају“ мушкарце и жене. Мушкарци су груби, бучни и арогантни насилници који стално желе да се боре и намећу своју вољу. Жене су површне и празноглаве, занете искључиво одећом и накитом. Постоје и „хришћанске“ верзије истог стереотипа: мушкарци морају да доносе све одлуке, воде све послове и увек буду на челу, док жене треба да остану код куће и подижу децу.

Ако се за такву слику тражи библијско оправдање, неко ће можда посегнути за Постањем 3. Адам, по тој причи, наводно никада не би сагрешио да Ева није прва попустила. Евина казна је, затим, бол при рађању (Постање 3,16).

Не морате прихватити сва становишта покрета за ослобођење жена да бисте осетили колико је такво тумачење тешко прихватити. Не само што је одбојно као начин односа према половини људског рода, него се не уклапа у оно што видимо у остатку Новог завета, укључујући места која смо већ разматрали.

Кључ за овај одломак, по мом мишљењу, јесте препознати да он заповеда да и женама треба омогућити да уче и да се образују и да им то не сме бити ускраћено (11. стих). Оне треба да уче „у потпуној покорности“. То се често тумачи као покорност мушкарцима или мужевима, али је најмање исто толико вероватно да се односи на став ученика — на покорност Богу или Јеванђељу, што, наравно, важи и за мушкарце.

Кључни 12. стих, затим, не мора нужно да се преведе: „Не допуштам жени да поучава нити да има власт над мушкарцем“ — превод који је последњих деценија изазвао толико спорова. Може се разумети и овако, што ми се у контексту чини уверљивијим: „Не желим тиме да кажем да сада жене треба да постану нова власт над мушкарцима, на исти начин на који су раније мушкарци имали власт над женама.“ Зашто би Павле имао потребу да то нагласи?

У посланици постоје назнаке да је првобитно упућена Тимотеју док је био у Ефесу. А једна од најважнијих ствари које знамо о религијском животу Ефеса јесте да је главни култ — највећи храм и најпознатије светилиште — био посвећен женском божанству. Храм Артемиде, коју су Римљани називали Дијаном, био је огромна грађевина која је доминирала тим крајем. Према неким тумачењима култне структуре, жене су у њему имале изузетно истакнуту улогу, па је у локалној религијској машти постојала снажна слика женске сакралне власти.

Ако пишете некоме ко води малу, нову верску заједницу у таквом граду и желите да кажете да због Јеванђеља Исуса Христа стари начини односа мушкараца и жена морају бити изнова промишљени, а један део тога јесте и да жене треба охрабрити да уче, образују се и користе дарове учења и вођства, онда ћете можда истовремено желети да спречите погрешан закључак. Да ли апостол говори да хришћанство сада треба да постане нови облик култа у коме жене владају, а мушкарце држе под контролом? Чини ми се да управо то 12. стих пориче.

Грчка реч која се овде често преводи као „имати власт“ необична је и може носити нијансе самовољног наметања, преузимања контроле или господарења. Павле, по овом читању, каже нешто слично ономе што видимо код Исуса у Луки 10: женама треба обезбедити простор и време да уче. Не зато да би се сада оне наметнуле и преузеле сву власт, него да би и мушкарци и жене могли развијати оне дарове за учење, поучавање и вођство које им Бог даје.

А шта је са осталим деловима одломка? Осми стих је јасан: мушкарци треба да се посвете побожној молитви, а не да следе уобичајене стереотипе „мушког“ понашања — без гнева и свађе. Стихови 9 и 10 затим примењују сличан принцип на жене. И оне треба да буду ослобођене свог стереотипа, према коме су закупљене фризурама, накитом и раскошном одећом. Али не да би постале неупадљиве и безличне, него да би могле стваралачки да допринесу широј заједници.

Израз „добра дела“ у 10. стиху нама може звучати помало безбојно, али је у античком свету био један од уобичајених начина да се говори о друштвеној обавези да се време и новац употребе у корист оних који имају мање, да се буде добротвор града кроз подршку јавним пословима, уметности и другим облицима општег добра.

Зашто, онда, Павле завршава позивањем на Адама и Еву? Подсетимо се да му је основна намера да инсистира да и женама мора бити дозвољено да уче и да се образују као хришћанке, а не да буду задржане у необразованости, досади и искључиво тешком кућном раду. Причу о Адаму и Еви могуће је читати управо у том светлу: погледајте шта се догодило када је Ева била обманута. Женама је потребно учење исто колико и мушкарцима. Адам је, уосталом, сагрешио свесно; знао је шта ради, знао је да је погрешно и ипак је то учинио. Стари завет је веома строг према таквом свесном преступу.

А шта је са речима о рађању? Павле, по овом читању, рађање не представља као казну. Напротив, даје охрабрење да, иако је трудноћа и порођај тежак, болан и опасан процес, често један од најзахтевнијих тренутака у животу жене, то није проклетство које треба тумачити као знак Божијег незадовољства. Божије спасење обећано је свима, женама и мушкарцима, који следе Исуса у вери, љубави, светости и разборитости. Оно је обећано и онима који учествују у Божијој творевини кроз рађање деце, као и свима другима. Бити мајка довољно је тешко само по себи — Бог то зна — без додатног наметања идеје да је материнство нека врста казне.

Зато не треба остављати неактивирани „мине“ у тексту које ће људима касније разарати веру и савест. Читајмо овај одломак, како верујем да је и намењен, као реч која треба да изграђује Божију Цркву — мушкарце и жене, жене и мушкарце заједно. И као што је Павле настојао да Јеванђеље примени у једној конкретној ситуацији, тако и ми морамо пажљиво мислити и молити се да препознамо куда нас воде сопствене културе, предрасуде и гневови, и да се не саобразимо стереотипима које нам свет нуди, него исцељујућој, ослобађајућој и човекољубивој поруци Јеванђеља Исуса Христа.

Како бих, дакле, превео овај одломак тако да тај смисао дође до изражаја? Отприлике овако:

„Хоћу, дакле, да се мушкарци моле на сваком месту, подижући свете руке, без гнева и препирке. Исто тако, и жене нека се облаче пристојно, скромно и разборито; не раскошним фризурама, ни златом, ни бисерима, ни скупocenом одећом, него добрим делима, као што доликује женама које исповедају побожност. Нека им буде омогућено да уче у миру, у пуној покорности Богу. Не кажем тиме да жене треба да господаре над мушкарцима или да им се намећу; нека им буде омогућено да уче у миру. Јер је најпре створен Адам, а затим Ева; и Адам није био обманут, него је жена била обманута и пала у преступ. Али ће бити сачувана кроз искуство рађања, ако остане у вери, љубави и светости са разборитошћу.“

## Закључак

Време је да сумирамо. Мислим да сам рекао довољно да буде јасно куда, по мом мишљењу, упућују докази. Верујем да смо релевантне новозаветне одломке озбиљно погрешно читали, делом због дугог наслеђа претпоставки, традиција и различитих постбиблијских, па и недовољно библијских ставова који су се временом увукли у хришћанство.

Као што сматрам да морамо темељно преиспитати традиционалне представе о животу после смрти и вратити се од средњовековних модела ка библијским сликама, тако морамо темељно преиспитати и своје уобичајене представе о томе шта су мушкарци и жене, како се међусобно односе у Цркви и шта Библија заиста говори о тим питањима.

Понекад се питам нису ли они који су желели радикално да оспоре хришћанство били утолико спремнији да тврде да Библија говори одређене ствари о женама, како би онда могли да кажу да је хришћанство у целини нешто лоше што треба напустити. Наравно, било је и много хришћана који су својим понашањем дали спољашњим критичарима превише повода за такве оцене.

Али можда наша генерација има прилику да начини велики корак у исправнијем смеру. Надам се и молим да ова конференција, као и рад овог удружења, буду употребљени од Бога управо у том циљу.